Грубінко А.В. Правове закріплення розвитку СЗППБ в контексті інтересів країн-членів ЄС (на прикладі Великої Британії) / А.В. Грубінко // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. “Український та зарубіжний досвід реформування національної правової системи в контексті інтеграційних процесів” (Львів, 7-8 вересня 2012 р.). – Львів, 2012. – С. 45-47.

Грубінко Андрій Васильович
кандидат історичних наук, доцент
Тернопільського національного економічного університету

ПРАВОВЕ ЗАКРІПЛЕННЯ РОЗВИТКУ СЗППБ В КОНТЕКСТІ ІНТЕРЕСІВ КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄС (НА ПРИКЛАДІ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ)

Від початку політико-правового оформлення Європейського Союзу в сучасному форматі невід’ємним елементом його структури стала т. зв. “друга опора” – Спільна зовнішня політика і політика безпеки (СЗППБ), що стала новим перспективним напрямом розвитку цієї економічної організації та реакцією на формування нової системи міжнародних відносин. Цей напрям співпраці провідних держав Європи має значну специфіку з огляду на чутливість зовнішньої політики і політики безпеки як класичних елементів державного суверенітету. У цьому контексті має особливу актуальність дослідження позицій ключових учасників-суб’єктів творення сучасного статусу Об’єднаної Європи, серед яких з огляду на особливості політико-правової системи, зовнішньої політики, традиційних підходів до євроінтеграції та впливу на європейські політичні процеси виділяється Велика Британія.

Розвиток СЗППБ ЄС відбувався разом з еволюцією європейського права. Положення Римського договору 1957 р. започаткували процедуру погодження спільних зовнішньополітичних рішень на рівні експертних груп та зустрічей міністрів закордонних справ. Однак геополітичні зміни початку 1990-х рр. диктували якісно нові вимоги до європейського об’єднання. Договір про Європейський Союз 1992 р. започаткував процес створення функціонального

механізму СЗППБ. Стаття J1 визначила загальні завдання СЗППБ: захист основних цінностей, інтересів і незалежності ЄС; посилення безпеки ЄС у всіх формах; підтримка миру і посилення безпеки; сприяння міжнародному співробітництву; розвиток демократії в світі [1]. Новий поштовх розвитку СЗППБ надали Амстердамський 1997 року і Ніццький 2001 року договори, що запровадили структури для безпосередньої реалізації цього напряму політики.

В цілому правові засади формування і реалізації СЗППБ ЄС на початку XXI ст. перебували на стадії перманентних змін у відповідності до імперативів розвитку європейського інтеграційного процесу [2, 32]. Значні нововведення щодо можливостей Євросоюзу у зовнішній політиці містив проект Договору про Конституцію для Європи, запропонований Європейським Конвентом у червні 2003 року. Однак наддержавний характер документа викликав чимало суперечок, що й зумовило його відхилення рядом країн-членів ЄС. В грудні 2007 року глави держав та урядів країн-членів ЄС підписали “Лісабонський договір, що вносить зміни у Договір про Європейський союз та Договір про створення Європейського Співтовариства”, якого ледь не спіткала доля попередника. Однак після тривалих інституційно-політичних труднощів 1 грудня 2009 р. Лісабонський договір набув чинності.

Новий договір за змістом визначив межі політичного компромісу між керівництвом ЄС і держав-членів. Насамперед ЄС надано статус юридичної особи, що відкрило якісно нові можливості для його міжнародної діяльності. Основними завданнями ЄС на міжнародній арені визначено: збереження його сутності, фундаментальних інтересів, безпеки, незалежності і цілісності; співпраця для підтримки демократії, верховенства права, прав людини і принципів міжнародного права; збереження миру, запобігання конфліктам і підвищення міжнародної безпеки тощо [3]. Договір до компетенції СЗППБ ЄС включив “усі сфери зовнішньої політики та усі питання, що мають відношення до безпеки Союзу, включно з поступовим розвитком спільної політики оборони, що може призвести до спільної оборони” (Стаття 11, параграф 1). Юридичну основу для Спільної політики безпеки і оборони ЄС (СПБО) заклали

статті “постійну структурну співпрацю” з можливістю окремих груп країн утворювати військові формування для виконання визначених завдань, “солідарність” дій ЄС у відповідь на терористичні, природні чи антропогенні катастрофи і “взаємну допомогу” як зобов’язання країн-членів допомагати іншим країнам чи країні у випадку збройної агресії у відповідності зі Статутом ООН. Ключовим принципом “структурної співпраці” держав в рамках СПБО є добровільність та можливість припинення участі.

Змінено конфігурацію взаємин між ключовими органами Союзу у сфері СЗППБ в напрямку збільшення ролі міжурядової Європейської Ради і зростання повноважень Європарламенту. Високий представник ЄС, призначуваний Європейською Радою, отримав у підпорядкування систему закордонних представництв Євросоюзу, які координуються новоствореною Європейською службою зовнішніх дій. Договір передбачив створення Європейського оборонного агентства, покликаного посилити роботу з розвитку оборонних можливостей ЄС. На вимогу Великої Британії у договорі зазначено, що зобов’язання і кооперація мають узгоджуватися із зобов’язаннями держав-членів НАТО в рамках системи колективної безпеки (Стаття 28, параграф 7).

Затвердження і набуттям чинності Лісабонського договору породило чимало суперечок щодо його значення для європейського співтовариства. Інституційні новації створили правові умови для більш послідовної і впливової зовнішньої політики ЄС. Чітко визначено завдання і сферу компетенції СЗППБ. Передбачено нові можливості для поступового розвитку співпраці держав-членів ЄС у сфері безпеки і оборони. У той же час концептуально цей напрям політики Євросоюзу залишився на міждержавному рівні з окресленням тенденцій до наднаціональної інституціалізації. Свідченням цьому є міждержавний характер органів прийняття стратегічних рішень (Європейської Ради і Ради міністрів), збереження одностайності при голосуванні в Раді ЄС, співіснування представництв ЄС і держав-членів, добровільність входження до механізмів і структур СПБО. Тому договір став результатом чергового компромісу між т. зв. “єврооптимістами” і “євроскептиками”.

Євроскептиків очолює Велика Британія, уряди якої традиційно стоять на позиціях прагматизму, державоцентризму та атлантизму, що проявляються у стриманих підходах до наднаціональних тенденцій розвитку інтеграційних структур. Потрібно врахувати відмінності політико-правової системи, що ґрунтується на традиціях парламентського суверенітету і своєрідних, відмінних від континентальних європейських, правових інститутах та практиці. Хоча Велика Британія є учасником євроінтеграційних процесів з часу вступу до ЄЕС у 1973 р. та співзасновником ЄС, консервативно стримана позиція її керівництва тривалий час не давала можливості стати в авангарді будівництва Об'єднаної Європи. Однак зі змінами в системі міжнародних відносин у 1990-х роках Британія була змушена коригувати зовнішньополітичні підходи, що виявилося у певних поступках при підписанні Договору про Європейський Союз, зокрема в частині створення СЗППБ [4, 32].

Лише відчутне посилення європейської політики країни з формуванням уряду лейбористів у 1997 року дало можливість вийти на позиції активного учасника ЄС. Одним з вагомих кроків уряду Т. Блера стало підписання Амстердамського договору та укладення британо-французької декларації Сен-Мало 1998 року, що відкрили шлях для реального формування дипломатичного і військово-політичного вимірів ЄС. За підтримки Британії до 2002 року ЗЄС передав основні функції та оперативний потенціал Євросоюзу. За активної участі британського уряду у 2002 році набули чинності домовленості між НАТО і ЄС (угоди "Берлін-плюс") про розмежування сфер відповідальності і налагодження взаємодії. У 2005 році за участі британських військ розпочато формування оперативних бойових підрозділів кризового реагування ЄС. Активність Британії у зазначеній сфері невипадкова, адже вона володіє значним досвідом і можливостями на дипломатичній арені, найбільш чисельними і модернізованими збройними силами в Європі. Саме тому участь в СЗППБ розглядається британським керівництвом як пріоритетна можливість проявити лідерство в європейських справах. Однак європейська політика країни не позбавлена суперечностей через традиційний наддержавний (міжурядовий)

підхід до розвитку європейських структур і сильний вплив “особливих відносин” зі США. Виявом останніх стала війна в Іраку 2003–2009 рр., участь в якій Британії послабила позиції країни в ЄС [5]. Підкреслену виваженість у відносинах з ЄС демонструє теперішній коаліційний уряд Великої Британії, зовнішню політику якого очолюють традиційно євроскептичні консерватори.

Велика Британія продовжує шлях модернізації власної політико-правової системи, зовнішньої політики як її складової на користь європейського виміру. Це засвідчила активна суспільно-політична дискусія і дипломатична участь у процесі підготовки Лісабонського договору ЄС. Аналіз тексту останнього засвідчує, що Британія вкотре відстояла свої базові зовнішньополітичні принципи й державні інтереси, які все ще значною мірою збігаються з об’єктивними реаліями сучасних міжнародних відносин: слабкість дипломатичних та військово-політичних можливостей ЄС у порівнянні зі США; міждержавний характер СЗППБ; добровільний характер участі в акціях СПБО тощо. Однак як завжди дипломатичні здобутки мають певну політичну ціну, якою у даному випадку стали поступки тодішнього уряду у питаннях поступової централізації інституційно-функціональної структури СЗППБ і формування автономної європейської системи безпеки. Розглянуті новації Лісабонського договору ще в червні 2008 року були ратифіковані Британським парламентом і стали невід’ємною частиною національного законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Treaty on European Union // Official Journal. – C 191. – 29 July 1992.
2. Мартинов А.Ю. Спільна зовнішня та оборонна політика Європейського Союзу (90-ті рр. XX ст. – 10-ті рр. XX ст.). Погляд з України. – Монографія. – К.: Інститут історії України, 2009. – 262 с.
3. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community // Official Journal. – C 306. – 17 December 2007.
4. Грубінко А.В. Формування спільної зовнішньої політики і політики безпеки ЄС на етапі прийняття Маастрихтського договору: позиція Великої Британії

/ А.В. Грубінко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (історичні науки). – 2012. – № 6. – С. 25-36.

5. Wallace W. The collapse of British foreign policy // International Affairs. – 2005. – № 1. – P. 53-68.